

Geliş Tarihi / Received Date
20.06.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date
25.07.2022

Pina Bausch'un Rite of Spring Performansının René Girard'ın Şiddet ve Kurban Kavramları Üzerinden İncelenmesi¹

An Analysis of Pina Bausch's Rite of Spring Performance Through Rene Girard's Concepts of Violence and Victim

Alev BEYAZOĞLU²

Öz

Bu çalışmada, René Girard'ın *Şiddet ve Kutsal* kitabında sıkça yer verdiği şiddet kavramını, Dans Tiyatrosu öncülerinden Pina Bausch'un yönetmenliğini yaptığı *Rite of Spring (Bahar Ayini)* adlı performansında Girard'ın bakış açısı ışığında şiddetin ve kutsal olanın arayışına girilecektir. 1970'li yıllarda Almanya'da yaygınlık kazanan, Pina Bausch'un öncülüğünü yaptığı Dans Tiyatrosu akımı, dans ile tiyatronun ortak bir noktada birleşip, bu iki sanatın estetiğini harmanlayan bir uygulama alanı olmuştur. Pina Bausch, başına geçtiği Wuppertal Dans Tiyatrosunda hareketin matematiğinden ziyade, içsel duyguların getirdiği doğaçlama hareketin özgünlüğünü kendisine yöntem olarak belirlemiştir. Bausch'un yöntemsiz denebilecek özgürlükte gerçekleştirdiği dans çalışmalarını, nasıl estetik bir bütünlük halinde ve güçlü duygular eşliğinde sahnelediği bilinmektedir. Şiddet kavramı, Girard'ın tabiriyle insanın içinde hep var olan yaşamsal bir dürtü olduğundan; Bausch da çalışmalarının merkezine insanın içsel dürtülerini yerleştirdiği için, bazı Dans Tiyatrosu performanslarında bu kavrama sıkça yer vermiştir. Girard, şiddetin sağaltılması için bir araç olarak kurban mekanizmasının işlevselliğini önerir. Bu mekanizmanın Rite of Spring performansındaki uygulaması ve yaşanan sürecin sonuçları da çalışmanın bir izleği olacaktır. Çalışmada analizsel araştırma yöntemi kullanılmış olup, Bausch'un dans performansının içinde yer alan şiddet ve kurban olgularının izi sürülerek Girard'ın kuramı üstüne bir okuma yapılmıştır. Ulaşılabilecek sonuçla birlikte bedensel bir performans üstünde, kuramsal derinliği olan iki ana kavramın eşik aşamaları ve şekillenmesi ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: René Girard, Pina Bausch, Dans Tiyatrosu, Performans, Şiddet ve Kurban

¹ Bu makalenin taslak metni, 15-17 Ocak 2021 tarihleri arasında çevrim içi gerçekleştirilen 1. Ulusal Tiyatro Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir/TÜRKİYE, E-mail: alevbeyazoglu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7607-6605

Abstract

In this study, the concept of violence, which is frequently mentioned in René Girard's Violence and Sacred book, will be searched for violence and the sacred in the light of Girard's point of view in his performance called Rite of Spring directed by Pina Bausch, one of the pioneers of Dance Theater. The Dance Theater movement, which emerged in Germany in the 1970s and pioneered by Pina Bausch, has become a field of practice that combines the aesthetics of these two arts by combining dance and theater at a common point. Pina Bausch, in the Wuppertal Dance Theater, where she was the head, determined the originality of the improvisational movement brought by inner emotions, rather than the mathematics of the movement, as her method. It is known how Bausch staged his dance works, which he performed in a freedom that can be said to be methodless, in an aesthetic integrity and accompanied by strong emotions. The concept of violence, as Girard puts it, is a vital impulse that is always present in human beings; Since Bausch also places the inner impulses of human beings at the center of his works, he has frequently included this concept in some of his Dance Theater performances. Girard, proposes the functionality of the victim mechanism as a tool for the treatment of violence, the application of this mechanism in the Rite of Spring performance and the results of the process will also be a theme of the study. In the study, the analytical research method was used, and a reading was made on Girard's theory by tracing the violence and victim phenomena in Bausch's dance performance. With the result to be reached, the threshold stages and shaping of two main concepts with theoretical depth on a bodily performance will be tried to be revealed.

Keywords: René Girard, Pina Bausch, Dance Theatre, Performance, Violence and Victim

Giriş

Réné Girard şiddet ve kutsal kavramlarını, kitabında ilk çağlardan başlayarak ama ağırlıklı olarak Antik Yunan Tragedyaları üzerinden sunar. Bu çalışmanın amacı, Girard'ın şiddet kavramıyla Antik Yunan oyunları üzerinden yapmış olduğu incelemeyi, postmodern zamanlarda bir dans tiyatrosu, bir performans üzerinden değerlendirerek saptamalar yapmaktır. Çalışmanın temelini Girard'ın şiddet, kutsal ve kurban kavramları oluşturacaktır. Bu bahsedilen kavramlarla birlikte Bausch'un *Rite of Spring* performansı incelenecek, kavramlar performans içerisinde karşılayan örnekler saptanarak çözümlenmeler yapılacaktır.

İnsanlığın ve dinin var oluşundan bu yana, topluluklar, bolluk ve bereket getireceğine inandıkları ritüeller düzenlerler. Pina Bausch'un *Rite of Spring* performansının genel akışına bakıldığında da toplum içerisinde ortaya çıkmış kaosu kozmosa dönüştürmek ve yeni bir döngüye girmek amacıyla yapılan kapsamlı bir ritüel gerçekleştirilir. Bütün dinlerin tek bir ortak paydada buluştuğunu söyleyen Mircea Eliade, hemen her inanışta, kaos ortamından kurtulmak için bahar ayinine benzer çeşitli ayinler düzenlendiğinden söz eder. Şekilleri farklılık gösterse de aynı amaca hizmet eden bu ayinler, toplumu birikmiş olan bunalımlardan temizlemek için yapılan rahatlatıcı eylemlerdir (2017). Rite of Spring'e baktığımız zaman da yine bir toplum bunalımı ve bu bunalımdan sıyrılmaya çalışan bir toplulukla karşılaşırız. Bunalım, bize önce şiddetin varlığını hissettirir, sonrasında ise bedensel formların alacağı şekillerin okunmasıyla, ritüelin tamamlanarak kurban mekanizmasının Eliade'nin kaos-kozmos denklemini nasıl desteklediğini görürüz.

İncelenecek performansta yer alan şiddetin boyutu ve şekli, kurban mekanizmasının şiddetin sağaltımında ne kadar işlevsel olduğu ve bu kavramların bir arada performans içinde nerelerde yer aldığı gibi soruların cevapları, Girard rehberliğinde çalışmanın belirleyici özelliklerinden olacaktır.

“Şiddet” Kavramına Rene Girard’ın Gözünden Bakmak

Rene Girard’ın şiddet, kutsal, günah keçisi kavramlarını birçok kuramcının fikirlerine cesurca karşı çıkarak tanımlaması ve yaptığı çalışmaları bir tez olmaktan ileri taşıyan derinlikteki inceleme ve değerlendirmeleri, “*Şiddet ve Kutsal*” ve “*Günah Keçisi*” eserlerinde açıkça ortaya konmuştur. Çalışmalarına bakıldığında özellikle “şiddet” ve “kutsal” kavramlarının işleyişinin aynı olduğundan bahseder; bu sebeple de bu iki kavram birçok yönden değerlendirme yaparken iç içe ele alınacaktır. Çalışmanın gövdesini oluşturacak bu kavramları Girard, birbiriyle bağlantılı ve aralarında bütünlüklü bir sebep-sonuç ilişkisiyle Antik Yunan oyunlarından ve bazı ritüellerden de örneklemelerle sunar.

Girard, şiddeti tanımlarken var olması için hiçbir gerekçeye ihtiyaç olmadığından bahseder. Şiddet kolayca ve sebepsiz yere, saman alevi gibi ortaya çıkabilir. Bu çıkışın şiddetin doğasında olduğundan bahseder. Hatta bu sebepsiz yere bile ortaya çıkan oluşum yayılmaya başladıkça o an orada olma sebebini dahi unutulabilir. Şiddetin küçücük bir parçası bile uyanmışsa devasa bir alev topu halinde karşısındakini yutmayı bekler. Çıkış noktasının yanında Girard, şiddetin bulaşıcılığından bahseder. Bir topluluk içerisinde başlamış olan şiddet, giderek ivme kazanmaya ve o topluluktaki bütün insanları çemberine almaya başlar. Bu yayılmayı önlemek neredeyse imkansız gibidir ve onu durdurmak isteyenleri ise kendi yanına çekmeyi başararak zafere giden yolda birkaç adım daha ilerleme kaydeder. Karşısına çıkan engelleri kendisine varlığını büyütecek araçlar haline getirir ve sonuç olarak da böyle bir girdabın içinde kazanan yine kendisi olur. Anthony Storr, şiddetin bu durdurulmak bilmeyen ilerlemesi için bir topluluğun içinde bir yerlerde başlamış ve büyüyen bir şiddet arzusunun yatıştırmanın, o arzuyu uyandırmaktan çok daha zor olduğundan bahseder (Akt. Girard, 2018: 9).

Toplum içerisinde ortaya çıkan şiddeti bastırmak için yapılan törenler bazen mantık dışı olarak algılansa da şiddetten kurtuluş için tek çıkış yolu olarak görülür. Bir kurban seçerek arınma yöntemi, önüne gelen her şeyi içine alan şiddetin gücünü azaltıp yayılmasını önler. Şiddet, başlangıcında hedeflediği nesnenin yerine bir başka nesneyi koyarak içindeki tüm kötülükleri ona aktarır ve toplum bir süreliğine huzura ermiş olur. Bu aktarım esnasında yapılan ayinsel yöntemler de şiddetin yayılmasını önleyerek geçici olarak yok olmasına aracılık eder. Girard bu konudaki düşüncesinde de şiddetin döngüselliklerinden şu şekilde söz eder: “Her tür kirlilik sonuçta tek ve aynı bir tehlikeye, topluluk içinde sonu gelmez bir şiddetin gelmesi tehlikesine yol açıyor. Tehdit hep aynı; ve her zaman, şiddeti dindirecek kurbanı yöneltmek üzere aynı gösteriyi, aynı kurban manevrasını başlatıyor” (Girard, 2018:48-56).

Şiddetin topluluk içerisinde meydana getirdiği kaos ortamını durdurabilecek şey ise Girard’ın kutsal ya da günah keçisi tanımlamalarıdır. Girard “*Şiddet ve Kutsal*”ın başında “Kurban adayı kutsal olduğu için, öldürülmesi suçtur (...) ama öldürülme de kutsal olmayacaktır” der (2018: 7). Kurban edimi farklı birçok toplumda benzer şekilde, aslında bir yönüyle suç teşkil edecek bir şiddet kullanımını gibi görünse de kurban ediminin kutsalla özdeşleştirilmesiyle ortada açıklanmayacak bir şiddet de kalmamış olur.

Günah keçisi sıfatı, toplumlarda ortaya çıkmış önu alınamayan şiddetin bir sağaltım aracı haline dönüştürülerek, yine toplum tarafından seçilmiş – bazen kendi aralarından- bir insan ya da hayvana yüklenir. Şiddet seçilen kurbanla aktarılır, kurbanın ölmesi ya da sürgün edilmesinin ardından toplumdaki kaos ortamı da kozmosa dönüşmüş olur.

Girard'ın bakış açısıyla şiddetin önlenmesindeki en önemli koşul ona açıklığını bastırarak bir kurban sunmaktır. Toplum da kendi içerisinde yer alan mensuplarını korumak için, içeriden ya da dışarıdan daha az önemli gördüğü, feda edilebilir birini seçerek, şiddeti ona yöneltme işlemine girer. Toplum içerisinde oluşmuş olan şiddete maruz kalacak olan kurban, o komün içindeki herkese sunulmuş olur ve bu durumla birlikte topluluk kendi şiddetinden kendi bütünlüğünü korumuş olur. Böylelikle de toplum içerisindeki sorun çözülüp bütün olumsuzluklar kurbanla birlikte ortadan kalkar. Kurban ediminin gerekçelerini toplumun huzur ve içeride oluşmuş olan bir şiddetin aktarımı olarak açıklayan Girard şöyle der:

(...) kurban edimini etkin kılan ve kurum canlılığını koruduğu ölçüde gözle görülen ve ağır basan bir ortak payda da var: İç şiddet. Kurban edimi öncelikle, anlaşmazlıkları, rekabetleri, kıskançlıkları, yakınlar arası kavgaları ortadan kaldırmak, topluluk uyumunu yeniden kurmak, toplumsal birliği güçlendirmek iddiasındadır. Diğer her şey buradan kaynaklanmaktadır. Kurban sunumuna bu temel yönden önümüze açılan bu ana şiddet yolundan yaklaşırsa, edimin gerçekten de insan varlığının, maddi refah da içinde olmak üzere hiçbir yönüne yabancı olmadığı çabucak görülecektir. İnsanlar kendi aralarında anlaşamaz duruma geldiklerinde, güneş yine parlayıp yağmur yine yağsa bile ekinler aynı derecede iyi yetiştirilmez hasat da bundan etkilenir (Girard, 2018: 17).

Bu anlatımdan yola çıkılarak, iç şiddetin bastırıcısı ve çözümü, toplumun her şeyini üstlenecek, yine toplum tarafından belirlenmiş bir kurban sunumudur çözümüne ulaşılır. Kurban olayı öyle bir kısır döngüdür ki, toplum; edilen kurbanla birlikte kavuştuğu huzur ortamının bozulmasıyla yine aynı döngüye girecek ve ayın başa sararak kendisini tekrar edecektir. Girard'a göre: "Kurban sunumu, salt çileci bir istencin başa çıkamadığı şiddet iştahına öyle bir çıkış yolu sağlıyor ki, bu yol ne denli kısmi ve geçici olursa olsun sonsuzca yenilenebiliyor ve etkili olduğu yönündeki tanıklıkların sayısı göz ardı edilemeyecek kadar çok. Kurban, şiddet tohumlarının gelişmesini önüyor" (2018: 30). Ayrıca şiddet ve kurban arasında gidip gelen bu kısır döngünün bütün bir kültür başlatıcısı olduğunu ve şiddet ve kurbanın insanların sahip oldukları en değerli şeylerinin köklerini oluşturduğunu söyler.

Şiddet sınıflandırmasında, kurban edimindeki şiddet ve bunun dışında kalan şiddet arasında pek bir fark olmadığını belirten Girard, şiddetin hiçbir türünün temiz olmadığı ve kurban ediminin de sadece arındırıcı yönüyle kutsal sayıldığından bahseder. Kurban ayininde kesim işlemi yapan insanların da ayin bittikten sonra temizlenmesinin yine buradaki arınma olayıyla bağlantılı olduğunu belirtiyor. Şiddetin aktarılacağı ve toplumu temizleyecek olan Günah keçisinin dışında kalanların temiz ve arınmış olması gerektiğini, kurban sunumunda akıtılacak kanın aslında arınmanın bir simgesi olacağı için temiz olması gerektiğini vurgular. Kirli kan ve temiz kan ayırımında ise, temiz kanın toplum tarafından belirlenerek, bilinçlice akıtılan taze kan olduğunu, kirli kanın ise farklı ve çoğu zaman kendiliğinden ya da kazara oluşmuş kazalar sonucu akan kan olduğunu söyler. Kan temiz olmalıdır ki toplumdaki şiddeti temizleyebilsin (2018: 61).

Şiddet üstüne şimdiye kadar yapılmış olan antropolojik çalışmalara bakıldığında; şiddetin evrensel yönü dikkat çeker. Kurban edimi dışında şiddet yine kendisine çıkış yolu bulmaktadır. Fakat aslında bu da şiddet içlerinde büyümüş hasımlar arasında farklı bir sağaltım yöntemidir. David Me Knight, Avurstalya Aborjin Yerlileri üstünde yaptığı araştırmada, çok ılımlı, sakin ve sevecen olan Aborjinlerin, toplu dövüşlerinden bahsetmektedir. Bu dövüşlerde yerliler her an dövüğe hazırmış gibi bir anda saldırganlaşarak, topluluk içerisinde oluşmuş şiddetin sağaltımını sağlarlar (Bostancı, <https://dergi.diyenet.gov.tr>). Bu da farklı bir yöntem gibi görünse de aslında Girard'ın kuramıyla benzer noktaları mevcuttur. Burada kurban mekanizması karşılıklı hasımlardan bir tanesi, zayıf olan kişiye dönüşür. Girard kurban seçimi konusunda da dikkatli olunması gerektiğinden bahseder çünkü bu seçim yapılırken, kurban ediminden sonrasında kurbanın herhangi bir yakını tarafından alınacak bir intikam olabilir. Böylesi bir durumda da şiddet tam anlamıyla sona ermemiş olurken, bir yandan da farklı bir kaosun önü açılmış olur.

Şiddetin sağaltım aracı olan kurban geleneğinde bazen modern toplumlardaki düşünce farklılıkları bazen de çeşitli gerekçelerle bu gelenekten uzaklaşmalar görülür. Girard, kurban geleneğinin bozulması ve bu durumla birlikte ortaya çıkan sonuca ise kurban bunalımı demiştir. Bu kayıp, şiddetin en kirli ve tehlikeli tarafının ortaya çıkmasına sebep olur ve toplumdaki kolektif bütünlük bozulmaya başlar. Eğer şiddet bir kurbanı ya da günah keçisine aktarılmazsa, toplumun kendi içine yönelerek büyüyen bir kaos ortamı oluşmasına sebebiyet verecektir. Kurban bunalımıyla birlikte toplumdaki farklılıkların yerini aynılıklar alacak ve bu da çatışmaya neden olacaktır. Bu aynılaşıma durumu şiddetin nereden ve ne şekilde geleceğini, ne sonuçlar doğuracağını ve nasıl durdurulacağını kestirilemez hale getirecektir. Girard bu durumu şöyle özetler:

Kurban bunalımı yani kurban geleneğinin yitirilmesi, kirli şiddet ile arındırıcı şiddet arasındaki farkın yitirilmesidir. Bu fark yitirildiğinde artık arınma olanağı kalmamıştır; kirli, bulaşıcı, yani karşılıklı olan şiddet tüm topluluğa yayılır. (...) Kurban bunalımının önceleri gizli olan şiddeti farklılıkları yok ediyorsa, bu yok ediş de dönüp şiddeti geliştiriyor. Kısacası, kurban geleneğine dokunduğunuz an, topluluğun dengesiyle uyumunun bağlı olduğu temel ilkeleri tehlikeye atmış oluyorsunuz (2018: 72-73).

Kurban geleneğinin bozulmasıyla birlikte toplumda ortaya çıkacak benzerlikleri yani tektipleşme durumunu Girard, “kopya-ikiz” terimiyle adlandırmıştır. Kopya-ikizlik toplumdaki tüm insanların aynı dili konuşup, aynı düşünüp, her olayda aynı hamleleri yapmalarıyla sonuçlanır ve bu durum da içinden çıkılamayacak bir girdaba dönüşür. Girard'a göre:

Şiddet insanları reel olarak tektipleştiriyorsa, herkes çatışma halinde olduğu kişinin kopyasına ya da “ikizi” ne dönüşüyorsa, tüm çiftler birbirinin aynıysa o zaman aralarından herhangi biri herhangi bir anda diğer tüm kişilerin kopyasına, yani evrensel bir büyülenmenin ve nefretin nesnesine dönüşebilmektedir. Tek bir kurban olabilecek tüm kurbanların, herkesin dışarı atmak istediği tüm düşman kardeşlerin, başka bir deyişle topluluk mensubu olan istinasız herkesin yerini alabilir. Herkesin birbiri karşısında duyduğu kuşkunun tek bir kişiyi suçlu bulmakta birleşmesine dönüşmesi için neredeyse hiçbir şey gerekmiyor (2018: 116).

Şiddet, kurban bunalımının en üst seviyesindeyken, her türlü arzusunun evrensel öznesi, nesnesi ve aracı konumundadır. Bundan dolayı, eğer şiddetin aktarılacağı seçilmiş bir kurban olmazsa, döngüsellğe girmiş olan şiddet kültürel düzeni oluşturmazsa, bütün bu sebeplerin bir getirisi olarak toplumsal bir

varoluştan söz etmek de olanaksız olur. Girard'ın başından beri tamamıyla yıkıcı olarak tanımladığı şiddet kısır döngüsü, bu gelişmelerle birlikte koruyucu ve yaratıcı şiddete dönüşmektedir (Girard, 2018:208).

Pina Bausch'un "Rite of Spring" Performansında Şiddet

Dans Tiyatrosunun öncülerinden olan Pina Bausch, 1970'li yıllarda Wuppertal Dans Tiyatrosunun başına geçip dans ve tiyatroyu bir araya getirerek estetik bütünlüğü yakalamayı amaçlayan disiplinlerarası bir oluşumun kuruculuğu görevini üstlenir. Bausch'un yaptığı çalışmaların temaları genellikle kadın-erkek ilişkisi arasındaki iktidar çatışması, toplumsal ve bireysel psikolojik durumlardır. Dans ve tiyatroyu birbirlerini tamamlayıcı nitelikte bir araya getirmiştir ve böylelikle sahnede iki disiplinin de estetiğini harmanlayarak sunmayı amaçlamıştır. Kısaca Bausch'un yöntemine değinecek olursak, katı kuralları ve belirgin bir yöntemden uzak olduğunu söyleyebiliriz. Bausch'un yöntemi (yöntemsizliği), oyuncuların ya da dansçıların hayal güçleriyle ve içeriden gelen duygunun şekillendirdiği beden devinimleriyle ortaya çıkar. Böylelikle oyuncu bedeninin sınırlarını ve hayal gücünü birlikte zorladığı zaman yöntem zaten kendiliğinden şekillenmiş olur.

Uyguladığı içten dışa yöntemle, çalıştığı temalar da göz önüne alındığında çalışmalarında ortaya çıkacak güçlü duygulardan bir tanesi de şüphesiz "şiddet" olacaktır. Bausch'un birçok oyununda şiddet duygusu ve şiddetin dışavurumu belirgin bir şekilde kendini gösterir. Bu çalışmayla ortaya koymayı amaçladığımız durum, Bausch'un *Rite of Spring* performansındaki şiddet unsurunun Rene Girard'ın şiddet anlayışıyla ne kadar örtüştüğü ve bu çalışmada şiddetin sağaltım yolunun gözlenerek değerlendirilmesi olacaktır. Şiddetin incelenmesinde metni olan bir oyun yerine bir performansın incelenecek olması, bazı duyguların sözden çok beden ifadesiyle daha güçlü ortaya çıkışını göstermektedir. Sema Erkan, duyguların dansla vücut bulması düşüncesiyle ilgili şunları söylemiştir:

Dans psikolojiktir ve bireyin kişisel ve grup hayatını etkileyen ve bundan etkilenen duygusal ve bilişsel tecrübelerle ilgilenir. Bu yüzden dans, agresif duyguları ve gerilimli halleri anlamaya ve onlarla mücadele etmeye yönelik bir araç görevi görür. İnsan dans ederken, bulunduğu hayatın stres dolu ortamından uzaklaşarak kendisini farklı bir boyuta taşır. (...) Dans iletişimsel bir davranıştır. Bu önemli davranış, çoğu motivasyon ve hareketin altında yatar. Dans duygu ve düşünce için fiziksel bir araç veya semboldür ve bazen ihtiyaçların ve arzuların gösteriminde veya gerçeği gizlemede sözlü dilden daha etkili bir metod olur (Erkan S. 2012:135).

Pina Bausch'un 1975 yılında Wuppertal Dans Tiyatrosunda sahnelediği orijinal adları *Frühlingsopfer Wind von West/ Der Zweite Frühling/ Le Sacre du Printemps*³ (Bahar Ayini) olan, müziğini Igor Stravinski'nin yapmış olduğu oyun/performansın⁴ konusu, isminin de çağrıştırdığı gibi bir bahara geçiş ritüelidir. Bahar ayinleri ya da kutlamaları Antik Yunan'dan günümüze kadar birçok uygarlık tarafından sürdürülmüş, gelen baharla birlikte bolluk ve bereketin de gelmesi için ritüeller düzenlenmiştir. Bu ritüellerin düzenlenme amaçlarının birisi bu olmasına rağmen farklı birçok amacı da vardır.

Bkz. Mimesis Dergisi, Sayı 9., s. 152

⁴ İncelenecek olan yapıt Dans Tiyatrosu olduğundan oyun ya da performans tanımlamalarının ikisi de kullanılabilirken, çalışma boyunca "performans" tanımlaması tercih edilecektir.

Bu performans ayrıca Bausch tarafından “erkek egemen düzenin dayattığı basmakalıp dışil rollere karşı kadının kendini tanımlama mücadelesini ve cinsiyetini inşa etme arayışını dansın anlatısı haline getirir” (Akt. Özgen, 2018:134) olarak yorumlanmıştır. İnceleyeceğimiz performansın içinde belirgin bir şekilde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ve kadının var olma çabasına şahit olunur. Fakat biz bu çalışmayı, farklı bir bakış açısıyla, var oluş çabasının altında yatan toplumun içinde birikmiş şiddet duygusu, bu duygunun aktarımının sağlanacağı bir kurban seçimi, şiddetin toplumsal etkisi ve şiddetin doğuracağı kaostan bir kaçış yorumuyla ele alacağız.

Rite of Spring performansında gördüğümüz ritüelin amacı, toplum içerisinde oluşmuş kaos durumunu ortadan kaldırmak ve toplumun yine eski düzen ve huzur ortamına geri dönmelerini sağlamaktır. Rene Girard, toplumların içlerinde meydana gelmiş bu gözle görülmeyen fakat o topluluğu içten içe kemiren ve sonrasında büyük patlamalara sebebiyet veren şeyin şiddet olduğundan söz eder. Şiddet durdurulması ortaya çıkmasından çok daha zor, önüne gelen her şeyi içine alan bir hortum misali büyüyerek yutmaya çalışan doğal bir afet niteliğindedir. Bausch’un performansına baktığımızda, sahne üzerine serilmiş bir toprak ve yerde duran kırmızı bir aksesuardan başka dekor yoktur ve oyuncular aralıklı olarak sahneye gelip performansı başlatırlar. Performansın başında yerde duran kırmızı aksesuarın üstünde yatan bir kadın görürüz ve sonrasında diğer oyuncular tek tek farklı hareketlerle sahneye girerler. Daha oyunun başında oyuncuların tek tek sahneye girişiyle bir yaşam döngüsünü ve bu döngünün gerek müzik, gerekse oyuncuların bedenlerinin pozisyonlarından gittikçe gerilimli bir hal almaya başladığı anlaşılır. Bu gerilimli hali Girard’ın şiddet tanımıyla değerlendirecek olursak, yavaş yavaş başlayıp, sonrasında gittikçe büyüyen bir duygu ve hareket yoğunluğuyla karşılaşılır. Müzikle birlikte artan gerilim ve gerilimin bir oyuncudan diğerine aktarımı ise tam olarak Girard’ın şiddetin bulaşıcılığı tanımını karşılamaktadır:

“şiddet görüntülerinin “bulaşıcı” bir yanının olduğunu hepimiz biliyoruz. Bu bulaşıcılıktan paçayı kurtarmak bazen neredeyse olanaksızlaşıyor. Şiddet açısından bakıldığında hoşgörüsüzlük de hoşgörü kadar ölümcül olabiliyor. Şiddet ortaya çıkar çıkmaz kendini – hem de heyecanla – kaptıran insanlar olabildiği gibi yayılmasını önlemeye çalışanlar da oluyor; Ne var ki önlemeye çalışanlar bazen de şiddete zafer kazandırabiliyor. Şiddeti önleyeceği kesin olan genel bir kural, etkisi sınılanmış bir ilke yok. Bazı anlarda tüm çözümler geçerli olabiliyor, ödünsüzlük de, uzlaşma da. Buna karşılık bazı anlarda ne yaparsa, önlemeye çalışılanı büyütme başka işe yaramıyor (Girard, 2018: 48).

Girard’a göre; şiddet sağaltımını sağlayacak olan en belirgin mekanizma “kurban” mekanizmasıdır. Şiddetin aktarılacağı bir kurban seçmek, topluma içinde yaşayan diğer fertlerini şiddetten koruyabilmesi için bir alternatif sunar. Toplum da bazen dışarıdan, mecbur kalınan durumlarda ise kendi içinden oy birliğiyle bir kurban seçer. Rite of Spring’in başında izlediğimiz yaşam döngüsünün şiddetle bulanmasının ardından topluluk tarafından bir kurban seçme işlemine girilir. Kurbanı seçmek kolay olmayacaktır çünkü kendi içlerinden birisini seçmek zorundalardır.

Bausch’un dansçılarıyla genel çalışma yöntemine bakıldığı zaman özgün bir bedensel arayış içerisinde, duyguların bir dışavurumunu dansçıların bedenlerinde görmeyi deneyimlediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Oyuncularına ya da dansçılarına verdiği duyguların bedende nasıl tezahür ettiğine, duygunun ilk çıkış aşamasından, çalışmanın ilerleyişi içerisinde neye dönüştüğünün gözlemlenmesi

sıkça kullandığı bir yöntemidir. Performansın geneline bakıldığında bu yöntemi net bir biçimde görmek mümkündür. Oyuncuların gerek solo performanslarında gerekse toplu hareket düzenlerinde uyguladıkları seçili hareketlerinde okunan bedensel kelimeler mevcuttur. Bu çalışmanın analizi yapılırken, Bausch'un içten dışa duygu üretimi yönteminin analizi yapılmaya çalışılarak, bedenlerinin dışavurumundan anlam üretimine gidilmiştir.

Görsel 1. Kurbanın belirlenme aşaması.

Görsel 1'de aktarılan hareket düzeninde kırmızı elbisenin kurbanı belirleyici simgeselliği ve oyuncuların belirgin olmayan bir sırayla kırmızı elbiseyi ellerine alıp dans etmeleriyle devam eder. Kimse kurban olmak istememektedir ve bu yüzden kırmızı elbiseyi eline alan her oyun kişisi bunu dans performansının şiddeti, bedenlerinin gerilimi ve uzam içerisinde bedenlerinde kullandıkları sert açılarla bu durumu belli eder. Performans içerisindeki ana duyguları birimler, ana duyguların altında yer alanları da birimcikler olarak adlandıracak olursak, kırmızı elbiseyle oyun sırası gelen oyuncunun oynayacağı birim, bedeninin de desteklemesiyle keskin geçişler kullanılarak şiddeti yansıtır bir boyut kazanmaktadır. Şiddet biriminin alt birimcikleri içinde ön plana çıkan çaresizlik birimciğini de yine oyuncuların bedensel performanslarından net bir biçimde okumak mümkündür. Çaresizlik birimi ne kadar güçlü olursa olsun, Girard'a göre kurban seçilmek durumunda ve toplum içerisinde kaosa sebep olmuş şiddetin de sağaltımı bir kurban aracılığıyla sağlanmak zorundadır, Bausch da performansını bu fikri destekler nitelikte bir yolculuğa çıkarmıştır. Performansın üçte birlik kısmını kurban seçme ayini ve oyuncuların kaçışları olarak yorumlayabiliriz. Çünkü Girard'a göre kurban öldürülmeden ya da sürgün edilmeden şiddetin ortadan kalkması mümkün olmayacaktır. Performansın ortalarına kadar süren bu çekişme ile kurbanın kim olacağının belirlenmesi zor olur ve oyuncular danslarıyla adeta kurban olmamak için sessiz çığlıklar atmaktadırlar.

Şiddetin farklı tanımlamaları ve sınıflandırmalarını yapan bir başka kuramcı Eric Fromm, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı* adlı kitabında Girard'ı destekler nitelikte Tepkisel Şiddet diye tanımladığı bir sınıflamadan söz eder:

Bu şiddet korkudan doğar; bu yüzden de belki en çok rastlanan şiddet biçimidir. Bu, gerçeklikten ya da evhamdan doğan bir korku, bilinçli ya da bilinçsiz bir korku olabilir. Bu tür şiddet ölümün değil yaşamın hizmetindedir; amacı da yıkım değil korumadır. Bu tür şiddet bütünüyle akıldışı tutkuların değil, bir ölçüde akla uygun hesaplardan doğar; bundan dolayı amaçla araç arasında belli bir dengeyi gösterir. Daha yüksek bir ruhsal düzeyde öldürmenin – savunma amacıyla bile olsa – ahlaksal açıdan hiçbir biçimde doğru olmadığı öne sürülmüştür. Ama bu inancı paylaşanların çoğu yaşamı savunmak için kullanılan şiddetin, salt yıkmayı amaçlayan şiddetten ayrı nitelikte olduğunu da kabul ederler.

Fromm'un söz ettiği korku duygusunun yoğunluğu ve performans içinde yer alan Tepkisel Şiddet'in asıl amacının seçilen kurban üstünde uygulanacak bir cezalandırma yöntemi ya da buna benzer bir intikam duygusuyla yapılan bir eylem olmadığını, tam tersine aslında bir kurtuluşa erme mücadelesi olduğunu görebiliriz. Tam da bu noktada Girard'la bir kesişim yaşar. Kurban olarak seçilecek kişi de diğerleri de bu durumun farkında olarak performanslarını gerçekleştirirler, bu ritüelin yapılması bir amaca hizmet etmektedir. Kurban seçiminin yapıldığı sahne aralarında, yer yer müziğin de verdiği dingin hal, oyuncuların performanslarında da baharın gelişinin getireceği huzuru anımsatmaktadır. Kurban, topluluğun içinde birikmiş şiddeti yok edecek ve bahar öyle gelecektir.

Görsel 2. Baharın getireceği berekete şükür ayini.

Bausch performansının içinde şiddet öğelerine bolca yer vermiş olmakla birlikte, baharın bir kutlamasını simgeleyen, çalışmasına huzur veren geçişler de yerleştirmiştir. Görsel 2'de görülen bölümde oyuncular, kurbanın giyeceği kırmızı elbiseyi daire içine almış, sanki bir doğum ayini gerçekleştirir gibidirler. Kurbanın ölümü, topluluğun yeniden doğuşu olacaktır. Bu bölümde oyuncuların bedenlerine bakıldığı zaman, daha dairesel ve eforu daha dingin hareket kalıplarıyla

karşılaşırsınız. Geneli itibarıyla şiddet temasının ağır bastığı bir çalışma olmasının yanı sıra Bausch, performansına durak niteliğinde bahar ayını simgeleyen toplu hareket düzenleri yerleştirmiş, çalışmanın ağırlık merkezini de bu şekilde dengelemeyi başarmıştır.

Girard, kurban seçimi konusunda dikkatli olunması gerektiğinden bahseder. Birçok toplulukta kurbanlar, hiçbir yakını olmayan böylelikle yapılan işi de zincirleme bir intikam olayına döndürmeyecek kişilerden seçilir. Hayvan kurbanlarında bile bazı topluluklarda kurban kesilmeden önce hayvanla inandıkları öteki dünyada kendilerinden intikam almaması söylenerek, af dlenir. Performansın tam ortasında acaba kurban seçildi mi dedirtecek şekilde, erkek oyun kişilerinden topluluğun önde geleni olduğunu anladığımız kişinin gerek kırmızı elbisenin üstüne uzanmasıyla, gerekse diğer oyuncuların danslarından anlaşıldığı üzere sahne üzerinde kurban olacak kişinin bir kutsanması ve yapılacak şeye duyulan üzüntü birimi izlenir. Bu af dileme ritüeliyle birlikte bedenler yine dairesel hareketlerle kendini gösterir, bu bölüm çalışmanın temposu düşürülerek müziğin de ritmiyle bir bütün halinde oyuncuların da seyircilerin de nefes aldığı anlardan bir tanesidir.

Görsel 3. Kurbandan af dlenmesi

Kadın oyuncuların kurban seçilmemek uğruna yaptıkları her şey, bütün çırpını ve sessiz çığlıklarının ardından, hepsi bir küme haline gelir ve kurbanı seçecek olan erkin önüne ellerinde kırmızı elbiseyle tek tek gelip seçilmemeyi umarlar. Bu noktada oyuncuların erkin önünde sergiledikleri solo performansları başlar. Oyundaki rahat tempo yerini şiddetli, keskin açılı bedenler ve hareketlerin yer aldığı bir performansa bırakır. Bu bölümde birimcikler; korku, şiddet, endişe ve çaresizliktir. Erk gelenlerin içinden bir kurban seçer ve elleriyle üzerindeki elbisesini çıkarıp kırmızı elbiseyi kurbanı giydirir. Kurban elbiseyi giydikten sonra, toplum tarafından hemen ötekileştirilir ve gruptan ayrılır.

Görsel 4: Kurbanın sunulduğu ve kurban edildiği sahne

Görsel 4te performansın sonunda seçilen kurbanın son dansını etmesi için erk tarafından Girard'ın tabiriyle ölüm ya da sürgüne gönderilmesi durumu görülür. Şiddet kurbanı saracak toplum da aralarından seçtikleri Günah Keçisinin yok oluşuyla varlığını bir müddet daha sorunsuz devam ettirecektir. Çalışmanın bu sonuç kısmında tek kişilik performans sergileyen kırmızı elbiseli oyuncu, topluluğun tedirgin ve korku dolu bakışları önünde bedeninin sınırlarını zorlayarak uzamın içinde yok olurcasına dans eder. Performansın başından itibaren izlediğimiz eforu en yüksek sahnelerden bir tanesidir bu. Oyun kişisi bedeninin bütün keskin açılarını kullanarak, tekrara dayalı anlatım yöntemiyle içinden çıkılmaz bir döngüde sıkışıp kalmışlığını anlatmaya çalışır. Bu anlatı, oyuncunun bütün gücünün tükenip, bedensel eforunun da dekresendosuyla birlikte yere yığılmasıyla sona erer. Bu düşünüş Girard'la eşleştirdiğimizde ölümü simgelemektedir ve performansta bu düşüşü keskin bir son olarak görürüz.

Sonuç

Pina Bausch'un anlam katmanını "kadının kendini var etme çabası" üstüne kurduğu *Rite of Spring* adlı performans ile Rene Girard'ın şiddetin insanlar ve toplumlar üzerindeki yıkıcı etkisinin önlenmesindeki en önemli çözümün kurban edimi olması düşüncesi birleştirildiğinde, iki düşüncenin ortak bir paydada bulunduğu görülmektedir. Yapılan analizler sonucunda, Girard'ın şiddetin önlenmesi için sunduğu kurban mekanizmasının, Bausch'un performansı içinde de yer aldığı, gelişim aşamalarını izlediği ve bir sonuca ulaştığı gözlemlenmiştir. Performansın başından sonuna kadar Girard'ın şiddet, şiddetin sarsıcılığı, kurban edimi, şiddetin sağaltımı ve yöntemleri gibi anlatılarına ulaşılp; bunlar görsellerle de desteklenerek sunulmuştur. Girard'ın şiddet bunalımı kavramına performansın içeriği ve gidişatı açısından ulaşamamıştır, çünkü şiddet bunalımı olabilmesi için kurban edimi mekanizmasının gerçekleştirilmemesi gereklidir ve oyuncuların tüm çabalarına rağmen kurban edimi gerçekleşerek döngü tamamlanmıştır.

"Dans et dans et yoksa yok olup gideceğiz" diyen Pina Bausch'un bütün performanslarında duyguların ne kadar yoğun ve güçlü olduğu görülür. Şiddet de bu duygulardan, yani insanın doğası gereği içinde hep var olan ve ortaya çıkması sadece ufak bir kıvılcım gerektiren, çarpıcı etkisinden dolayı

da sahnede kullanmayı sıkça tercih ettiği duygulardan bir tanesidir. Rite of Spring performansında şiddet, kurban mekanizması ve şiddetin sağaltımı tam anlamıyla gerçekleşerek, toplumdaki kaos durumu ortadan kaldırılmıştır.

Şiddetin insan bedeninde aldığı şekil, bu şeklin dışavurumu keskin ve açılı hareketlerle kendini göstermektedir. Şiddet birimi güçlü bir birim olduğundan ve temposunun da yüksekliğinden kaynaklı performansın izleyici üstünde ara sıra yorucu bir etkisi olabileceği gözlemlenmiştir. Fakat dans tiyatrosunda usta bir göz olan Pina Bausch kendi dramaturjisini yaparken performans içindeki dengeyi koruyarak, hareket düzeninde doğru kreşendo ve dekreşendoları belirleyerek, çalışmayı seyir zevki yüksek bir noktaya taşımayı başarmıştır.

Şiddeti antropolojik bir bakış açısıyla yorumlayan Girard ve yine şiddeti insanın en güçlü duygularından biri olduğunu bilen ve bunu sahneye taşıyan Bausch'un çalışmalarını bir araya getirmek, yapboz parçaları tamamlamak gibi bir etki yarattı. Parçaları tamamlanan bu yapbozla birlikte Rite of Spring'in içine yerleştirilmiş şiddet duygusunun varlığı ve sağaltımı açık bir şekilde gözlemlenerek incelenmiştir. Yapılan çözümlenmeler sırasında, kelimelerden ziyade bir hareket dramaturjisi yapmak, iki farklı alan için yenilikçi bir bakış açısı gerektirmektedir. Çalışmanın içerisinde okunmaya çalışılan beden kodlarının, belirlenen birimlerle bir araya getirilerek bütünleşmesi, çalışmanın bütünüyle uyum içinde tutularak yapılmaya özen gösterilmiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Pina Bausch'un Rite of Spring Performansının René Girard'ın Şiddet ve Kurban Kavramları Üzerinden İncelenmesi" başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Anderson, J. (1989). Dance view; modern dance: a harmonious melting pot. The New York Times, 20 08 1989, 02-07. Erişim adresi: <http://www.nytimes.com/1989/08/20/arts/dance-view-modern-dance-a-harmonious-melting-pot.html>' dan aktaran Özgen, Hüseyin Kurtuluş, (2018). Pina Belgeselindeki Barok Etki, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Sayı 40 Erzurum
- Bostancı, Naci. Şiddetin Karmaşık Dünyası, <https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=11140>
- Eliade, Mircea. (2017). Dinler Tarihine Giriş. (Çev. L. Arslan Özcan) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Erkan, Sema. Beden Dili ve Dans Eğitiminin Oyunculuk Sanatındaki Yeri Üzerine Bir Yöntem Önerisi, (Basılmamış Doktora Tezi, D.E.Ü.,SBE, 2012).
- Fromm, Eric. (1990). Sevginin ve Şiddetin Kaynağı. (Çev. Y. Salman, N. İçten) Payel Yayınları.
- Girard, René. (2018). Günah Keçisi. (Çev. I. Ergüden) İstanbul: Alfa Yayınları
- Girard, Rene. (2018). Şiddet ve Kutsal. (Çev. N. Alpay) İstanbul: Alfa Yayınları.

Hoghe, Raimund. “Pina Bausch Tiyatrosu” Mimesis Tiyatro/Çeviri – Araştırma Dergisi, Sayı 9, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Servos, Norbert. “Kendi Bedenimizdeki Deneyimden” Mimesis Tiyatro/Çeviri – Araştırma Dergisi, Sayı 9, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Schmidt, Jochen. Pina Bausch’un Estetiği: Dansın Yeni Bir Tanımı. Mimesis Tiyatro/Çeviri – Araştırma Dergisi, Sayı 9, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Stravinsky, Igor. La sagra della primavera , <https://www.youtube.com/watch?v=VUfj3vGo4n4>

Extended Abstract

The concept of violence, which is frequently included in René Girard's book Violence and the Sacred, has been searched for violence and the sacred in the light of Girard's point of view, in the performance of Rite of Spring directed by Pina Bausch, one of the pioneers of Dance Theater. In addition to these two main concepts, the concept of victim also plays an important role in the study. Sub-themes such as the treatment methods of violence, the role of the victim or the victim mechanism during this treatment process, the effect of the victim mechanism on violence and the acceptance of this mechanism in the society constitute the body of the study. Both the presentation of these themes by evaluating the paths he followed from Girard's point of view and their shaping in Bausch's Rite of Spring are discussed. During this shaping, the harmony and inconsistencies, conflict points or intertwined places between the concepts and performance were tried to be determined. With modern times, Girard mentions that the victim mechanism has started to disappear and societies will face various negativities with this extinction. Whether or not the victim mechanism fulfills its function in Bausch's performance of Rite of Spring, which coincides with the post-modern period, was also questioned.

The Dance Theater movement, which became widespread in Germany in the 1970s and pioneered by Pina Bausch, became an application area where dance and theater came together at a common point and blended the aesthetics of these two arts. Pina Bausch, in the Wuppertal Dance Theater, where she headed, determined the originality of the improvisational movement brought by inner emotions as her method rather than the mathematics of the movement. In most of her works, she has made emotional states a working tool for herself. She defended the idea that the bodies of her actors should first be free at every stage of the work, but that if this state of being free is achieved, the body and the emotion can become a whole. Because of this thought, her working method has been based on first leaving the actors alone with their emotions, allowing them to work with their own creativity and imagination, and then aiming to be shaped by the commands she gave. It is known how Bausch staged her dance works, which she performed in a freedom that can be said to be methodless, in an aesthetic integrity and accompanied by strong emotions. The concept of violence is, as Girard puts it, a vital impulse that is always present in human beings; Since Bausch also places the inner impulses of human beings at the center of her works, she has frequently included this concept in some Dance Theater performances. Girard presents it as an indispensable tool for the victimization mechanism as a tool for the treatment of violence. The application of this mechanism in the Rite of Spring performance and the results of the process have also been a trace of the study. In the study, the analytical research method was used, and a reading was made on Girard's theory by tracing the violence and victim phenomena in Bausch's dance performance. With the result to be reached, the threshold stages and shaping of two main concepts with theoretical depth on a bodily performance have been tried to be revealed.

